

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ ΣΤΑΘΜΟΣ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

II

ΔΕΝ ΞΑΙΡΩ τή Γραμματική. Δεν ξαίρω ορθογραφία. Κατέχω, όμως, πολύ καλά κάτι πιο χρήσιμο: τὰ σημεῖα τῆς σάξης».

Έτσι καθόριζε τὴν εκπαιδευτικὴ πανοπλία του ὁ Νίκος Νικολαΐδης, ἀποκαλύπτοντας ὅτι ἦταν ἀπόφοιτος μόνο τῆς Γ' τάξης τοῦ Δημοτικού! Ὡς τόσο, ἡ πραγματικὴ γλωσσικὴ του μόρφωση ἦτανε μιὰ πανίσχυρη λογοτεχνικὴ πανοπλία. Τὴν κατέκτησε μὲ τὴ μελέτη. Καί, πάνω ἀπ' ὅλα, μὲ τὴν πίστη στὴ Δημοτικὴ — μὰ ἔνθετη πίστη, πού, ἀλλίμονο, στὰ διὰ μας χρόνια ὑπονομεύεται μὲ πολλὲς ἀβαρίες — καί μὲ τὴν ἐπίμονη καλλιέργεια τῆς γλώσσας.

Έτσι, μπορεῖ κανεὶς νὰ πει, πὼς ὁ Νίκος Νικολαΐδης ἦταν φαινόμενο αὐτομόρφωσης. (Κ' ἔχει διαβάσει ὅσα ἐλάχιστα ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν διανοουμένων. Ὅχι μονάχα ἀπὸ τὸ θησαυροφυλάκιο τῆς παραδοσιακῆς λογοτεχνίας καί τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καί τῶν ποικίλων ἐγκυκλοπαιδικῶν γνώσεων).

Μὲ τέτια πανοπλία ἀγωνίσθηκε στὸ στίβο τοῦ Λόγου γιὰ τὴ δημιουργία ἑνὸς ἔργου μὲ πλήρη συνέπεια ἀπ' ὅλες τὶς ἀπόψεις. Κι' ἀρ- χισε πολὺ νῆος — ἀπὸ τὸ 1907, στὴν Ἀθήνα — νὰ δημοσιεύει σὲ περιοδικὰ καί σ' ἐφημερίδες. Πίστευε, ὅμως, πὼς γιὰ νὰ ζήσει ἕνα ἔργο πρέπει νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς φόρμα τοῦ βιβλίου. Πολὺ σωστά. Κ' ἔτσι, σὰ γύρισε στὴν Κύπρο, τὸ 1919, ἔκανε τὴν πρώτη ἐπίσημη ἐμφάνισή του μ' ἕνα θεατρικὸ ἔργο — πρωτοφανὲς καί μοναδικὸ στὸ εἶδος του γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία: «Τὸ Γαλάζιο Λουλούδι», λυ- ρικὸ παραμυθόδραμα, ἔμμετρο, σὲ τρεῖς πρά- ξεις καί μὴ διήμερη σκη- νή. Εἶναι τὸ πρῶτο μέρος μιᾶς τριλογίας μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Ἡ ἀποκατάσταση τῶν πάντων». Δὲν ἔχουν ἐκδο- θεῖ τὰ ἄλλα δύο — «Ἡ Ἐξοδος» καί «Ὁ Ἀ- γνὸς πὸν θάρθει» — ἀλλὰ ἀπὸ σημειώσεις τοῦ συγγραφέα ξαίρουσε πὼς ἔχουν τὴν ἴδια ἀρχι- τεκτονικὴ καί τὴν ἴδια καλλιτεχνικὴ κατεύ- θυνση.

Τὸ Γαλάζιο Λουλούδι εἰσάγει ἕνα Νικο- λαΐδη λιγότερο γνωστὸ, γιὰτὶ ἐνῶ σὰν ποιητῆς ἐργάστηκε ἀρκετὰ δημιουργικὰ — εἶχε καί μιὰ ἀνέκδοτη ποιητικὴ συλλογὴ, τὴ «Γλαύκα» — ἐμφανίσθηκε κυρίως σὰν πεζογράφος καί ἀρι- στοτέχνης τῆς «μικρῆς πρόξας».

Τὸ ὄνειροδράμα του, πὸν ὡς ἕνα βαθμὸ, μὲ τὴν προσωποποίηση τῶν ἰδεῶν θυμίζει τὸ «Γα- λάζιο ποῦλι» τοῦ Μαίτεργκ, κινεῖται στὴν αἰ- θέρια σφαῖρα μιᾶς τολμηρῆς καί πλούσιας φαντασίας. Ταυτόχρονα, ὅμως, εἰσχωρεῖ στὰ βάθη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἀναζητᾷ τὴν εὐτυχία καί τὴ λύτρωση. Καί πλέκει γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸν αἰώνιο πανανθρώπινο ἀγῶνα ἕνα πρωτότυπο μῦθο, πὸν μὲ τὴ σκηνικὴ ἐξέλιξή του συνθέτει μιὰ πραγματικὰ ὄνειροδρῶδη φαντα- σμαγορία. Πλούσιος καί καλοντυμένος ποιητι- κὸς λόγος. Δραματικὴ κίνηση, πὸν θυμίζει τὴν ἀρχαία τραγωδία. Ὁμορφία καί ἐσωτερικὴ ἀ- κτινοβολία. Δράση, πὸν πὸν πολλὴ σηλοῖζεται στὴ σύνθεση τοῦ Λόγου παρὰ στὴν κίνηση τῶν προσώπων. Καί πλασιαίνεται μὲ χορευτι- κὲς ἐκπλήξεις καί μουσικὲς παρενθέσεις. (Γι' αὐτὰ, τὸν πρῶτο λόγο εἶχε ὁ συγγραφέας. Ὁ- ταν ὁ Αἰμίλιος Βεάκης, τὸ 1923, ἀνέβασε τὸ «Γαλάζιο Λουλούδι» στὴν Ἀλεξάνδρεια, δέ- χθηκε ὅλη τὴ σκηνοθετικὴ καθοδήγηση τοῦ Νί- κου Νικολαΐδη καί χρησιμοποίησε τὴ μουσικὴ πὸν σύνθεσε ὁ συγγραφέας χωρὶς νὰ ξαίρει μουσικῆ!)

«Τὸ Γαλάζιο Λουλούδι» εἶν' ἕνα θεατρικὸ

ἔργο ἀνώτερης πνοῆς. Πιστεύουμε, ὅτι στὰ χέ- ρια ἑνὸς μεγάλου σκηνοθέτη, θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ τὴν πλήρη δικαιοσύνη του σὰν ἕνα ἔργο κλασσικὸ καί πάντα ἐπίκαιρο.

Τὸ δεύτερο βιβλίο τοῦ Νίκου Νικολαΐδη, «Ἀνθρώπινες καί ἀνθινες ζωές», βγήκε ἐπίσης στὴν Κύπρο, τὸ 1920. Ἀληθινὴ ἀποκάλυψη γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία. Ποιητῆς καί πε- ζογράφος, μὰ μονάδα, μὰ ἐνότητα, ἔχουν δου- λέψει μὲ τὸ πὸν λεπτὸ ὕλικό σ' ἕνα παρθένο ἔ- δαφος γιὰ νὰ κληροδοτήσουν στὴν Ἑλληνικὴ πνευματικὴ παράδοση ἕνα καινούργιο οἰκοδό- ημα: τὴ Μικρὴ Πρόξας, ἕνα αὐθιγότερο εἶ- δος λόγου, πὸν συνδυάζει — παρ' ὅλο τὸν πε- ριορισμένον χῶρον του — ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λό- γου: τὸ διήγημα, τὸ ποίημα, τὸ θέατρο, λακω- νικά κ' ἐπιγραμματικά. Ἀπ' ὅτι ξαίρουμε, μόν- ος ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου προχώρησε στὸν ἴδιο τομέα, ἀλλὰ κινήθηκε σὲ ἀρκετὰ στενὰ πλαίσια.

Μέσα στὴν κλασσικὴ ἀπλότητά τους, οἱ «Ἀνθρώπινες καί ἀνθινες ζωές» περιελθιοῦν πολλὲς πτυχές τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί φω- τεινὲς εἰκόνας ἀπὸ τὴν ποίηση τῶν πραγμά- των. Ἀνησυχίες καί πόθοι, ἀδιόρατα δράματα κ' ἀπλὲς συγκινήσεις, φιλοσοφημένοι στοχα-

Συνοπτικὴ μελέτη τοῦ ποιητῆ ΤΕΥΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ

σμοὶ κ' αἰσθητικὰ παιγνιδίσματα, παρελαῖνουν μὲ μιὰ ἐκφραστικὴ διαύγεια πὸν συγκινεῖ καί τέπει. Κ' ὑπάρχει βάθος σ' ὅλη αὐτὴ τὴν πο- ρεῖα μέσα στὴ Φύση, τὴν Κοινωνία καί τὴ Ζωή.

Ἐνα ἀπὸ τὰ πὸν χαρακτηριστικὰ δείγματα τοῦ ἐπιγραμματικοῦ λόγου, πὸν καλλιεργεῖ ὁ Νίκος Νικολαΐδης, εἶναι κ' αὐτὴ ἡ μικρὴ πρό- ξας («Ἐγνοίεις»):

«Σὰν ἤμουνα παδὶ μικρὸ, πρὶν κλιμηθῶ τὴ νύχτα, παρακαλοῦσα... κ' νάνα καλὰ ὁ μπαμ- πᾶς, ἡ μαμά, καί νὰ κἀνει αὐριο καλὸ καιρὸ γιὰ νὰ μὲ πάρουνε περίπατο στὸ δάσος νὰ παί- ξω...»

»Δὲ μπορῶ νὰ προσευχηθῶ πιά!

»Ἡ μᾶση βαρυστηριά πὸν σέρνεται τριγύ- ρω μου, μ' ἀδοράχει τὴν ὥρα πὸν δένω τὰ χέ- ρια μου, καί λυγρὸ τὰ γόνατά μου, γιὰ νὰ πα- ρακαλέσω... «Μὲν ἄστον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον...»

Καί μιὰ ἄλλη πρόξας («Δίχως προσδοκία») μὲ πὸν δραματικὸ περιεχόμενο: «Ὁ «γυρολόγος μουσικὸς», πὸν ζεῖ μὲ τὴν ἀνάμνηση τῶν ταξι- διῶν του σὲ χωριὰ καί πολιτεῖες κουβαλώντας τὴν ἄρπα του, δὲν περιμένει τώρα τίποτε. Ἀ- φηγεῖται μιὰ δολοκλήρη ζωὴ, ἐνῶ ἡ ἄρπα, καθι- σμημένη στὴ γωνιά, ἀπολαύει τὰ καλὰ ὑστερνά». Καί ἀραδιάζει ὀνόματα... μόνο ὀνόματα τῶν τόπων πὸν πέρασε. Θυμᾶται καί τὰ τραγούδια, πὸν συνόδευαν τὴν ἄρπα του.

Καί κλείνει τὴν ἀφήγησή μ' αὐτὸ τὸ διά- λογο:

«—Σὰ μάθαναν οἱ νιὲς νὰ τραγουδοῦν, στοὺς ἀργαλιούς, τὰ τραγούδια μου, κ' οἱ χαρο- κόποι νὰ τὰ τραγουδοῦν, μονάχοι τους, στίς ταβέρνες, ἀναχωροῦσα σύναυγα γιὰ τὸ κοντι- νὸ χωριό.

—Σέροννας μὲς τὴ ψυχὴ σου, τὸ βαρετὸ κέφι τοῦ ἀνθρώπου, πὸν ἄφρησε πίσω του μιὰ ἀνάμνηση κ' ἀκαρετὰ μιὰν ἀπαντοχή...

»Ἀπαντοχή;... Ποτές μου!».

Ὡς διηγηματογράφος, ὁ Νίκος Νικολαΐδης παρουσιάστηκε σὲ βιβλίο μὲ τὸν ἀπλὸ τίτλο ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ, πρώτη σειρά. Ἐκδόθηκε κ' αὐτὸ στὴν Κύπρο, τὸ 1921. Ὡριμη ἐργασία μὲ τὴ σφραγίδα τῆς πρωτοτυπίας, τόσο στὴν ἐκλο- γὴ τοῦ θέματος ὅσο καί στὸ ὕφος καί στὴν ἐ- πεξεργασία τοῦ «μῦθου». Ὅλα παρμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ καί τοποθετημένα στὸ κλίμα τῆς ψυχο- λογίας. Σὲ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ διηγήματα ὑ- πάχει καί τὸ ἡθογραφικὸ χρώμα, ἀλλὰ — ὅ- πως σ' ὀλόκληρο τὸ ἔργο τοῦ Νικολαΐδη — μονάχα σὰ στοιχεῖο βοηθητικὸ στὴν ὑπογράμ- μιση καί τὸν πλοῦσιο φωτισμὸ τῆς ψυχογραφι- κῆς πορείας τοῦ διηγήματος. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σει- Ͼά ξεχωρίζουν «Οἱ ὑπῆρέτες», «Ἡ παρδαλὴ γάτα» καί «Τὸ ξένο σκυλί». Ὁ Νικολαΐδης βλέπει καί τινεῖ τις κοινωνικὲς ἀντιθέσεις. Δὲν δημιουργεῖ ὅμως τύπους «διανοητικῶν» γιὰ νὰ καταλήξει σὲ ἐπαναστατικὰ συμπερά- σματα. Μένει πιστὸς στὴν πραγματικότητα. Κι' ἀφήνει τὸν ἀναγνώστη νὰ ἐπεκτείνει τὴν ἱστορία, ἀναζητώντας τὰ αἷτια τῆς δημιου- γίας τέτοιων ἢ τέτοιων χαρακτήρων. Οἱ ὑπῆρ- ετες, γιὰ παρδειγμα, «ἐπαναστατοῦν» στὴν ἀ- ποουσία τῶν ἀφεντικῶν, ἀντιγράφοντας τὸ ρό- λο τους στὴ ζωὴ τοῦ σπαιτοῦ. Μὰ ὅταν γυρ- νοῦν, ξαναγυρᾶνε στὴν πρώτη τους ψυχολο- γία. Πὼς δημιουργήθηκε αὐτὴ ἡ ψυχολογία; Ἀφήνεται ὁ ἀναγνώστης νὰ δώσει τὴν ἀπάν- τησή.

Ἦστερα ἀπὸ ἕνα χρόνον, πάλι στὴν Κύπρο, ὁ Νίκος Νικολαΐδης ἐκδίδει τὸ πρῶτο του ρω- μάντζο: τὸ «Στραβοῦζιλο». Ἐδῶ ἡ σύνθεση εἶναι πὸν πολύπλοκη κ' οἱ χαρακτήρες, φωτί- ζονται πὸν ἔντονα. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος μὲ τις «μικρὲς ἀγωνίες» πὸν ὅμως στὴν πραγματικό- τητα ἔχουνε τὸ στοιχεῖο τῆς μεγάλης καί βα- θιάς ἀγωνίας γιὰ τὴ ζωὴ.

Ἐκεῖ, ὡς τόσο, πὸν ὁ συγγραφέας φαίνεται πὸν πολύπλευρος εἶναι μὰ ἄλλη σειρά διηγημά- των, πὸν ἐκδόθηκε στὴν Αἴγυπτο τὸ 1924 μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Σκέλεθρας». Ἐπὸς ψυχογρα- φίας καί καλλιεργημένου ὕφους. Τὸ μεγαλύτε- ρο διήγημα τῆς σειράς, «Ὁ Σκέλεθρας», μπο- ρεῖ χωρὶς ὑπερβολὴ νὰ συγκριθεῖ μὲ μερικὰ ἀ- πὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ Ντοστογιέφσκι, ὅπως «Τὸ Ὑπόγειο» καί ὁ «Ἡλίθιος».

Σ' αὐτὸ, ἕνας σπαγγοραμμένος σαρκῶφης σκέφτεται διαρκῶς τὸ θάνατο. Ὅχι γιὰτὶ τὸν φοβάται, ἀλλὰ γιὰτὶ νοσταλγεῖ ἕνα τάφο, ἕνα ἥσυχ, δικὸ του τάφο — σὰν ὅλο τὸν ἄλλο κό- σμο. Βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ πωλήσει τὸ σκελετὸ του σὲ μιὰ Ἐταιρεία ἑνὸς Φυσιολογι- κοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἐδρώπης, ὅταν πρὶ δεκά χρόνια δυστυχῶσε κ' ἀποπειράθηκε ν' αὐτο- κτονήσει. Σήμερα, σκέφτεται τὴν «εὐτυχία» τῶν θνητῶν, πὸν δὲν τοὺς βαρύνει μὰ τέτια ὑποχρέωση. Δὲν καταλήγουν αὐτοὶ στὸ νεκρο- τομεῖο γιὰ ἀνατομικὲς μελέτες κ' οἱ συγγενεῖς τους ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κάμουν «ἀνακομι- δὴν τῶν κεκοιμημένων τους».

Ἡ ἀγωνία τοῦ Σκέλεθρα ἀναλύεται μὲ τὴν παρέμβαση πολλῶν ἐπεισοδίων καί μ' ἕνα πολὺ πρωτότυπο κωμικὸ χιούμορ — μὰ σάτιρα μὲ τραγικὸ περιεχόμενο. Ἀντρονέταις» ἐπι- στρέφοντας, ὅστερ' ἀπὸ 10 χρόνια, στὴν ἐμμο- νη ἰδέα τῆς αὐτοκτονίας. Πίνεται στάχτη. Κ' ἔτσι, δὲν παραδίδεται ὁ σκελετὸς τοῦ στὴν Ἐταιρεία.

Ὡς τόσο, ὁ καθημερινὸς του ἐφιόλτης, τὸ Τριλλή, «τὸ ἄτιμο τὸ Τριλλή», ἕνα ἀνήμη του, μοναδικὸς κληρονόμος του, κἀτι βρίζει νὰ κληρονομήσει, ἐνῶ ὁ γιατρός τοῦ Ἰνστιτούτου

➡➡➡ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΙΣ ΣΕΛ. 77-78

Ο ΤΑΝ έμπαινε ο 20ός αιώνας, είπω-
θηκε πώς θα ήταν ο αιώνας
των Σοσιαλιστικών Έπαναστάσεων
και των εθνικοαπελευθερωτικών κινήμα-
των. Τώρα πέρασαν πιά τὰ λόγια. 'Ο ά-
ποικισμός συνθλίβεται.

Στὰ μέσα του αιώνα, η έπιστήμη προ-
χώρησε στην ανακάλυψη δύο άπειρων,
του ατόμου και της έξωτερικής άτμο-
σφαιρας, και η ανθρωπότητα ξεκίνησε να
κατακτήσει δύο μαγικούς κόσμους. Έμεις
οί συγγραφείς που γράφομε για όλον
τόν κόσμο, προσπαθούμε τώρα ν' ανα-
καλύψουμε τὸ τρίτον θαύμα, έξ ίσου με-
γαλεπήβολο, σαν και τ' άλλα δύο. Ξεδια-
λύουμε τὸν κόσμο μας, τὴν ζωή και τὴν
ψυχή του. Ποτέ άλλοτε σε καμμιά χώρα
οί συγγραφείς δέν άσχολήθηκαν με τέ-
τοια μεγαλόπρεπη και δύσκολη ύλη.
Νά γιατί σήμερα η 'Ασιατική και 'Αφρικα-
νική Λογοτεχνία είναι αληθινά γεμάτη
ρεαλισμό και ανθρωπιά, γεμάτη εθνική
έξαρση, έπαναστατικότητα και πολιτισμό,
νά γιατί δουλεύει για τὴν Ειρήνη. Θάθε-
λα σαν παράδειγμα νά πῶ για τὴν πάλη
και τὴς νίκες τῆς μοντέρνας Τουρκικής
λογοτεχνίας και νά αναφέρω παραδείγ-
ματα από άρθρα και έκδηλώσεις μερικῶν
Τούρκων συγγραφέων και κριτικῶν.

Στὸ ζώφυλλο του βιβλίου του "Ο κό-
σμος τῆς λίμνης" ("Οί άνθρωποι τῆς λί-
μνης") που έκδόθηκε στην Κωνσταντι-
νούπολη τὸ 1958, ὁ Κεμάλ Ταχίρ γράφει:
"Η μοντέρνα Τούρκικη Νουβέλλα βγαί-
νει από τὴν πραγματικότητα τῶν έργα-
τῶν και άγροτῶν μας.

"Έμεις οί συγγραφείς πρέπει νά μελε-
τήσουμε άπ' όλες τὴς μεριές τὴ ζωή αὐ-
τῶν τῶν δύο τάξεων, και νά ακολουθή-
σουμε άκούραστα τὴς ἀλλαγές τῶν οικο-
νομικῶν και κοινωνικῶν τους συνθηκῶν.
Και όσο πιὸ επίτυχημένα προχωρήσουμε
σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση, τόσο πιὸ εθνι-
κή θάν' η δουλειά μας".

ΡΕΥΜΑΤΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ

Στὸ Κωνσταντινουπολίτικο περιοδικό
"Ουζουκλέρ" τὸ 1955, ὁ Σαμίμ Κοτζια-
γέξ, ένας άλλος Τούρκος συγγραφέας,
έγραφε: "Οί πρωτοπόροι ποιητές και συγ-
γραφείς τῆς χώρας μας βασίζονται πά-
νω σε προχωρημένες ιδέες, που ὅπως
και σ' ὄλο τὸν ἄλλο κόσμο είναι λαϊκού
κοινωνικοῦ χαρακτήρα".

Οί ιδέες αὐτές, ὅπως εκφράζονται από
τόν Κεμάλ Ταχίρ και τὸν Σαμίμ Κοτζια-
γέξ ισχύουν και για τους περισσότερους
μοντέρνους Τούρκους συγγραφείς. Οί
συγγραφείς αὐτοί διαλαλοῦν τὴν ιδέα
πὼς η λογοτεχνία πρέπει νά παίξει ενε-
ργὸ ρόλο σ' όλες τὴς σφαιρες τῆς ζωῆς
τῆς χώρας. Στὸ ἄρθρο "Γιατὶ γράφομε"
τοῦ περιοδικού "Έντιπέτ", ἐπ' ευκαιρία
τῆς δημοσίευσης τοῦ "Τὴν Κάν" ὁ Σαμίμ
Κοτζιαγέξ έγραφε:

—Ρώτησε τί θά κάνετε ἂν ζαφνικά έ-
πιανε τὸ σπῆτι σας φωτιά.

—Θά προσπαθούσα νά τὴν σβύσω.

—Κί ἂν είναι ὀλόκληρο δοσμένο στὶς
φλόγες;

—Θά φώναζα τους γείτονές μου νά με
βοηθήσουν.

—Κί ἂν οὔτε εκείνοι δέν μπορέσουν
νά κάμουν τίποτε;

—Θά φώναζα τὴν πυροσβεστική.

"Νά με συχωράτε γι' αὐτὴ μου τὴν
σύνκριση. ἀκριβῶς έτσι ἀπάντιστα στὸν
αἰσθητὸ κριτικὸ που με ρώτησε τί προσ-
παθῶ νά κατορθώσω γράφοντας. Φωτιά,
ὅσον ἄφορα ἔμένα, είναι τὸ κάθε ἀδιέ-
ξοδο που βρίσκει η χώρα και οί συμπα-
τριῶτες μου, τὸ κάθε ἔμπόδιο που ξεπι-
τιέται μπροστά στὸ δρόμο μας πρὸς τὸν
ανθρωπισμό και τὸν πολιτισμό, η κάθε
δυσκολία που μᾶς ἐμποδίζει νά ὀδηγή-
σουμε τὴ χώρα μας στην εὐδαιμονία".

Υπάρχει και ἓνα ἄλλον ἐνδιαφέρον
σημεῖο στην συνομιλία τοῦ Σαμίμ Κοτζια-
γέξ με τὸν φίλο του τὸν κριτικὸ.

Έρωτᾶ ὁ κριτικός:

—Είναι ὁμως καλὸ νά ἐπιδεικνύουμε τὴν
ἀτέλεια και τὴν ἀνομία μας, νά παρου-
σιάζουμε πένητες και ἐπαίτες; Και δέν
θα μᾶς ἐβλαπτε αὐτὸ μπροστά στους ξέ-
νους, δέν θα μᾶς ἔκανε αὐτὸ ἄσχημους
μπροστά στὸν ἑαυτὸ μας;

Και ὁ Σαμίμ Κοτζιαγέξ ἀπαντᾶ: Τὸ νά
βλέπει κανένας τὴν ἀσκήμια και τὴν ἀ-
νομία είναι χρῆσιμο, γιατί μόνο τὰ ψάρια
δέν ξέρουν πὼς ζοῦν στὴ θάλασσα. Νά
βλέπεις, νά γνωρίζεις και νά δείχνεις,
σημαίνει νά βλέπεις τὸ καλὸ, ν' ἀναζη-
τᾶς τὴν ἀλήθεια και νά τὴν κυνηγᾶς. Η
λογοτεχνία τῆς σήμερον ἔχει, δόξα τῷ
θεῷ, πάρει αὐτὸν τὸ δρόμο.

Ὁ κριτικός είχε ἀκόμα κάτι νά προσ-
θέσει:

Στὰ βιβλία σας, ὄλοι μιλάτε για τὸ ἴδιο
σχεδὸν πράμα. Για τὴ γῆ, τὴ λιγοστὴ γῆ
τοῦ γεωργοῦ, τὴν ἔλλειψη τοῦ νεροῦ,
τὴν ἀνομία και τὸν φανατισμό, και έτσι
τραγουδάτε πάντα τὸν ἴδιο σκοπὸ.

Ἀπαντώντας στὸν κριτικὸ που ἀντι-
δρούσε στὸ ἀνθρωπιστικὸ θέμα τῆς σύγ-
χρονης Τούρκικης λογοτεχνίας, ὁ Σαμίμ
Κοτζιαγέξ εἶπε:

—Αὐτὸ θά πεί πὼς ὄλος ὁ τόπος ἐπι-
σε φωτιά, και πὼς ὄλοι φωνάζουν και θά
φωνάζουν πὼς ἔχει φωτιά, ὥσπου νά σβυ-
στεί. Ἄν αὐτὸ δέν είναι λογοτεχνία, τό-
τες ἐγὼ δέν εἶμαι λογοτέχνης.

Η συζήτηση τοῦ Σαμίμ Κοτζιαγέξ με
τόν φίλο του τὸν κριτικὸ ἦ με άλλους κρι-
τικους είναι κάποτε ἀκόμα πιὸ ἐντονη.
Στὴν σημερινὴ Τούρκικη λογοτεχνία ὑ-
πάρχουν δύο ἀντικρουόμενες τάσεις.
Ένας από τους λόγους γι' αὐτὴ τὴ σύγ-
κρουση πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στην κοι-
ωνική και πολιτική κατάσταση τῆς χώρας,
στὸ παρελθόν και σήμερα. Ὅπως ξέρετε
ὄλοι, μετὰ τὸν πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο
ἡ Τουρκία ἄρχισε ἓνα εθνικοαπελευθε-
ρωτικὸ κίνημα και πέτυχε. Μεγάλο ρόλο
σ' αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία διαδραμάτισε ἡ Σο-
διετική Ένωση.

Μά σήμερα, ἡ ἴδια αὐτὴ Τουρκία, έγινε
χάρις στους κυβερνήτες της, ὄργανο
τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ στὴ Μέση Ἀνατολή,
και αὐτὸς είναι ένας από τους λόγους
για τους ὁποιους διεξάγεται σήμερα μά-
χη και στὴ λογοτεχνία. Ἀπὸ τὴν μιά, ἔ-
χουμε λαϊκούς συγγραφείς που ἔμειναν
πιστοὶ στὰ ἰδανικά τοῦ εθνικοαπελευθε-
ρωτικοῦ κινήματος και παλεύουν για νά
προοδεύσουν τοῦτα τὰ ἰδανικά και νά
γίνουν πιὸ γόνιμα, και από τὴν ἄλλη ἔ-
χουμε ἀνθρώπους που ὑποστηρίζουν τὴν
ὑπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων τῆς
Τουρκίας. Θά ὀσ διαβάσω μερικές γραμ-
μές από ἓνα ἄρθρο τοῦ κριτικοῦ Σιερίφ
Χουλουσί που δημοσιεύτηκε στὸ περιο-
δικὸ "Έντιπέτ" τὸ 1956, στὸ ὁποῖο βλέ-
πει δύο κατηγορίες μέσα στην κάθε μιά
ἀπὸ τὴς δύο τάσεις τῆς μοντέρνας Τούρ-
κικης λογοτεχνίας.

"Ὅπως κάθε ἄλλο πρόσωπο και διανο-
ούμενος, λέει, έτσι και ὁ συγγραφέας εἶ-
ναι ἄνθρωπος που ζῆ μέσα στην κοινω-
νία. Σάν ἀποτέλεσμα τῆς ιδέας που ἔχει
για τὰ γεγονότα που συμβαίνουν τριγύ-
ρω του, ἀποκρυσταλλώνει ἓνα από τους
ἀκόλουθους τέσσερις χαρακτήρες:

1. Θά πάρη σαν δεδομένο τὸ γεγονός
ὅτι ἡ σημερινὴ κοινωνία μετάρπεσε τὸ
κάθε τι, και τὴν τέχνη ἀκόμα, σε ἔμπο-
ρεύσιμο εἶδος. Σπριζόμενος στὰ खुδαία
γοῦστα, που μετάρπεισαν σ' ἔμποριο τὴν
τέχνη, ὁ συγγραφέας αὐτὸς προσφέρει
πορνογραφικά και περιπετειώδη βιβλία,
και διαλέγει σαν θέματὰ του τὸν φόνο
και τὴν κλοπή, τὴν ἀπάτη και τὸν ἀνομο
ἔρωτα, τὴν ψυχική ἀκαταστασία και τὸν
μυστικισμό, και δέν ἀσχολεῖται νά βρῆ
γιατὶ ἡ κοινωνία είναι τόσο ἄθλια. Ὅπως
τόν ψωμᾶ, θεωρεῖ τὴν λογοτεχνία και τὴν
τέχνη σαν κερδοσκοπικὸ μέσο και δέν
σκέφτεται παρὰ τὸν ἑαυτὸ του. Μετα-
τρέπει τὴν τέχνη σ' ἓνα δημόσιο σπῆτι
στὸ ὁποῖο ἀφοῦ συναχτεῖ ένας στενὸς
κύκλος διανοουμένων και ἀμπαρώσει τὴς
πόρτες, και ἀφοῦ δημιουργήσει "τέχνη
για τὴν τέχνη" τὴν μετατρέπει σ' ἓνα
μέσο ἀδειας διασκέδασης.

2. Ὁ συγγραφέας βρίσκει πὼς ἡ κοινω-
νία δέν κρατεῖ τὴν ὠσπὴ κατεύθυνση
και προσπαθεῖ νά φανερώσει τὴς ἔλλει-
ψεις της και νά ἐμφανιστεῖ ὁ ἠθικολόγος
τῆς χώρας του. Στην περίπτωση αὐτή, ἡ
τέχνη του δεσποδίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία
νά είναι χρῆσιμος στην κοινωνία.

3. Ὁ συγγραφέας θέλει νά ἀλλάξει
τὴν κοινωνία ριζικά. Δείχνει πὼς τὸ ὑφι-
στάμενο καθεστὼς είναι ἓνα ζωντανὸ
κουφάρι και ἀπαίτει ἓνα ἰδεωδες κοινω-
νικὸ σύστημα ὅπως τὸ ὀνειρεύεται ἐκεί-

ΖΗΤΕΙΣΤΕ

τὰ ποιήματα

τῶν ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ
ΚΩΣΤΑ ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ

★
τὴν

"ΛΥΡΑ"

Τοῦ ΚΥΠΡΟΥ ΤΟΚΑ

★
τὴν

"ΚΥΠΡΟ"

55-58

Τοῦ ΚΩΣΤΑ ΓΡΑΙΚΟΥ

πλή και άγνή ζωή του άπλου λαού. Το διήγημα καταλήγει με την επιγραμματική πρόταση: «Η περιφημη εποχή των δονκάν και μαρνησίων, που σπιτώνανε τις μαϊτρούσσες τους σε παλιούς πύργους, γιά να τους δώσουν αίγλη, πέρασε γιά πάντα».

Σ' αυτή τη σειρά παρουσιάζεται πιο έντονο το ήθογραφικό στοιχείο. Κ' υπάρχει πολλή Κύπρος σ' αυτά, γιατί κ' ο μύθος κ' η επεξεργασία του — σε μερικά διηγήματα — αναδίδουν το τοπικό χρώμα της Κυπριακής ζωής. («Ξύλινο πόδι», «Η στροφή»).

Το ψυχολογικό νιστέρι του Νίκου Νικολαΐδη προχωρεί περισσότερο στο ανθρώπινο ύποσυνείδητο και ανατέμνει ένστικτα, πάθους, συναισθήματα, προλήψεις και ιδέες που ένσαρκώνονται σε τύπους και χαρακτήρες άσχηρα διαγραμμαμένους.

Και ίσως δεν είναι τυχαίο τού γεγονός, ότι το επόμενο έργο του συγγραφέα εμφανίζει ολοκληρωμένη αυτή την κατεύθυνση — πιο εξελιγμένη ή ψυχαναλυτική προσπάθεια. Μετά την επανάδοση (1939) των «Ανθρώπων και άθινων ζωών» μαζί με το «Χρυσό Μύθο» (άλλη σειρά μικρές πρόζες με βιβλικά θέματα) βλέπει το φως το μυθιστόρημα «Πέρα άπ' το Καλό και το Κακό» (1940). Έδώ ο Νικολαΐδης «άνιστορεί ιστορία» ανατέμνοντας το δράμα δυο άδερφάδων, που άφησαν τ' αχόνια να περάσουν χωρίς να παντρευτούν, χάνοντας διάφορες ευκαιρίες, ενώ ή κάθε μιά είχε τ' δικά της προτερήματα γιά να πραγματοποιήσει ένα γοηγόρο γάμο. Δυο αντίθετοι τύποι: ή μιά, τύπος καλής νοικοκυράς, δουλεύτρα, πρότυπο προκοπής. Η δεύτερη, κοκέττα, πολύ όμορφη, μά δύσκολη στην έρωτική προσέγγιση.

Και φτάνουν σε προχωρημένη ηλικία. Στα σαράντα χρόνια. Και νύθουν τότε την τραγωδία της μοναξιάς. Την όρημά. Τη φωτιά, που πάει να σβύσει και ν' άφησει πίσω της τη στάχτη. Τότε, αρχίζει ή επανάσταση. «Ένα άντρα... κ' άς είναι «πόδι του σκύλλου» — βγαίνει αθήορημα ή κρανη ή ένστίχτου. Και το κατάντημα; Η μιά τρελαίνεται από άπελπισία. Η άλλη παραδίδεται γιά μιά νύχτα σ' ένα μεθύστακα, με τόνειρο της παντοειάς. Και τελικά, θρίσκει στην ίδια μοίρα, «πέρα άπ' το καλό και το κακό».

Αυτό το έργο είναι συνθεμένο σ' άχνάρια της άρχαίας τραγωδίας. Κ' έχει σελίδες, που κρατούν την άναπνοή σου. (Σπάνια ο λόγος έχει μορφές να αντικαταστήσει το ζωντανό έρμηνευτή άπάνω στη σκηνη και να δώσει τη θεατρική κίνηση με τη μορφή των λέξεων, όσο στο «Πέρα άπ' το Καλό και το Κακό».)

Άκολουθεί ένα άλλο μυθιστόρημα του Νίκου Νικολαΐδη: «Τ' ά τρία καρφιά». Κ' έδώ ένα δράμα. Με ήρωα τον φιλικτή ή Κασσιανό. Ένα ταιγγούνη, παθολογικό φιλάργυρο, που

πάσχει από σεξουαλική άνικανότητα. Παράγει μέσα σ' αυτά τ' ά δυο, κ' είν' ή ζωή του μά καθημερινή δοκιμασία, που ξεσπάει σε σαδισμό και μαζωχισμό. Με θύματα φτωχές γυναίκες, που πέφτουν στα χέρια του. Κ' όλη ή υπόθεση εξέλισσεται με σειρά σκηνών και έπεισοδίων στον κύκλο της κομωδίας και της τραγωδίας σε στενή σύνδεση με μιά ρεαλιστική διαδοχή.

Έδώ, ο Νικολαΐδης κινείται πιο άνετα και πιο συνθετικά στη σφαίρα του μυθιστορήματος. Και είναι πιο αναλυτικός στη διαγραφή των χαρακτήρων. Λογοτεχνικά, δεν ύστερούν «Τ' ά τρία καρφιά» από το «Πέρα άπ' το Καλό και το Κακό». Στο δεύτερο, όμως, ή καλλιτεχνική συγγίνηση είναι πιο πληθωρική. Η διαφορά όφείλεται στα θέματα. «Τ' ά τρία καρφιά» έχουν περισσότερο κοινωνικό περιεχόμενο, ενώ στο άλλο είναι πιο έντονο το ψυχολογικό στοιχείο.

Γιά να συμπληρώσουμε την πολύ συνοπτική εικόνα, που σκιαγραφούμε παρουσιάζοντας το έργο του Νίκου Νικολαΐδη, θα κοιτάξουμε ιδιαίτερα δυο άλλα βιβλία του: το «Χρυσό Μύθο» και «Το Βιβλίο του Μοναχού». Ολίτελα καινούργιες νότες στις συγχορίες της Νεοελληνικής λογοτεχνίας. Άπό τη Βίβλο κ' άπ' τη θρησκευτική ζωή έχουν άντλήσει θέματα κ' άλλοι πεζογράφοι. Μά όχι με τον ίδιο τρόπο. Ο Νίκος Νικολαΐδης ζωγραφίζει με νέα χρώματα διάφορες βιβλικές μορφές — σε θαυμάσια πρόζα — στις σελίδες του «Χρυσού Μύθου». Όχι με τη στενή αντίληψη της παράδοσης — αλλά με τον πολύ πλατύ ανθρώπινο φακό. Σ' άζωντανά πλάσματα, που γυρίζουν στον τροχό της ζωής και είναι ζυμωμένα με την κοινωνική πραγματικότητα.

Αρχίζει με το «Χαίρε στον άνθρωπο» γραφοντας γιά το προπατορικό ζευγάρι:

«Μού πρέπει, με Λόγια Χρυσά, να χωρετίσω το τρισμακαρισμένο ζευγάρι, που ο Βιβλικός Μύθος, με μιά Δύσφημη Παράδοση το βαράνει.

«Έτσι σε ήθελα, Άδάμ!... Τέτια σε ήθελα, Εύα! Τιμή σας!... Τιμή σας, γιατί: πούν ο «Χρόνος» γεράσει κ' ο «Τόπος» πλατύνει, γυμνοί και χωρίς όπλα, τη στενή κ' εύκολη τόσο, Παράδεισο, παρατήσατε γιά να οριχτείτε στη Ζωή την πλατιά και τη Δύσκολη... Τη Ζωή της Έλευθεσης Δράσης».

Και βλέπει παρακάτω σ' μητέρα την Εύα, που γνοιάζεται γιά τ' ά μικρά παιδιά της και ξυπνά τον Άδάμ γιά να πάρει το ρόπαλο και να πάει στο κυνήγι. «Σήκω...! το ανθρώπακι μας, ο Κάιν, θ' ά ξυπνήσει σε λίγο, ζητώντας φαί».

Όρισμένα θέματα, όπως ο Χορός της Σαλώμης (στην άποκεφάλιση του Ίωχανά κ' «Οι μυροφόρες γυναίκες», δίνονται σε θεατρι-

κή φόρμα, μ' ένα άριστοτεχνικό διάλογο. Κ' άλλες μορφές, από την Ιστορία ή την Παράδοση, φωτίζονται επίσης μ' ένα καινούργιο προβολέα. Ο Νικολαΐδης, σ' όλο το έργο του είναι στυλίστας, που λεπτολογεί στην έκφραση του ζυγίζοντας και την τελευταία λέξη, προσέχοντας τ' «ειδικό βάρος» της, την ποιστική άξια της, χωρίς να κνηγά την έντυπωσιακή «καλλιλογία» αλλά με πρώτη έγνια την άρμονία και τη μουσική ύψη του πεζού λόγου. Στις μικρές του πρόζες αυτή ή άρετή φεγγόβολα πιο πλούσια.

Α Σ' ένα ψηλότερο βαθμό, αναβούζει ο άρμονικός λόγος με το «Βιβλίο του Μοναχού». Σ' αυτό, ο ορθός είναι οργανικό στοιχείο στη σύνθεση του λόγου κ' ή μουσική συστατικό της πρόζας, που παραμένει πρόζα ενώ όδεύει σ' άχνάρια της ποίησης.

Τ' ά θέματα κινούνται γύρω από τον άξονα της μοναχικής ζωής. Τύποι, στιγμές, σκηνές και έπεισοδία από το δράμα των ανθρώπων που άπαρήθησαν την κοινωνία και τ' «επίγεια» αλλά δεν έχουν πάφει να είναι άνθρωποι με «σάρκα και όστά», με ένστικτα κ' άδυναμίες, με τραγική βαθιά τους τη «φωνή του είδους». Ο συγγραφέας ξεδιπλώνει όλες τις πτυχές αυτού του δράματος, όχι με πρόθεση να σατιρίσει ή να διακομωδήσει το καλογηρικό κατάντημα. Δεν είναι άπότομος σαν το Ροΐδη. Ούτε μικρόχολος. Τις σεξουαλικές έροήξεις, άγωνίες και ψυχώσεις των μοναχών τις βλέπει σαν εκδηλώσεις, ένσυνείδητες ή ύποσυνείδητες, μάς καθημερινής μάχης με τον άμείλιχτο και άδυσώπητο «νόμο της αναπαραγωγής», που παραμένει άγνος αλλά σαταρικός στο μοναστήρι. Κ' είναι γιά πρώτη φορά που ανατέμνεται με τόσες λεπτομέρειες και τόση παρατηρητικότητα αυτός ο κόσμος που παλεύει μ' ένα άκατανήκτο ένστικτο.

«Το Βιβλίο του Μοναχού» είναι γραμμένο με το χέρι από τον ίδιο το Νικολαΐδη — σε στυλ άρχαίου έκκλησιαστικού χειρογράφου — κ' ως έκδοση άποτελεί σταθμό πρωτοτυπίας στα παγκόσμια έκδοτικά χρονικά.

Ένα έρώτημα, που εξακολουθεί να μένει άναπάντητο, είναι: γιατί ο Νίκος Νικολαΐδης είναι ο «πασίγνωστος άγνωστος» και μετά θάνατο; Φαίνεται ότι το Κέντρο, ή Άθήνα, συνεχίζει την άδιαφορία της γιά την προβολή ενός έργου τόσο άξιου και ξεχωριστού μέσα στον κύκλο της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Μόνο στην Αίγυπτο και ιδιαίτερα στο Κάιρο έγινε μά πολύ καλή δουλι'α γιά τη δικαιοση αυτής της πνευματικής πυραμίδας.

Είνα καιρός να πάρει την πρωτοβουλία ή Έλληνική Κύπρος γιά την πλατιά έκλαίκεση του Νικολαΐδη σε πανεθνική κλίμακα, αρχίζοντας από τον έαυτό της.

ΤΕΤΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 25

3) "Αν θ' ά κάνει το ταξίδι της Μόσχας.

Ο ποιητής έδωσε πρόθυμα τις παρακάτω περίπου άπαντήσεις:

1) "Υπάρχουν άπ' τη μια πλευρά οι λαοί και από την άλλη οι όλιγαρχίες. Οι λαοί κάνουν πάλη έναντίον των όλιγαρχικών κυβερνήσεων. Σ' αυτόν τον άγώνα τους άλληλοϋπερασπίζονται και άλληλοβοηθούνται. Το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής μας είναι ο άπελευθερωτικός άγώνας των άποικιακών λαών έναντίον των άποικιακών κρατών. Με τον άπελευθερωτικό τους άγώνα οι άποικιακοί λαοί και οι λαοί των καπιταλιστικών χωρών έμποδίζουν τις όλιγαρχικές κυβερνήσεις στην προσπάθειά τους να ξανακρίσουν τους λαούς σε μιά νέα πολεμική καταστροφή. Άλλά και οι σοσιαλιστικές χώρες με τη φιλειρηνική τους πολιτική άποκλείουν από τις όλιγαρχικές κυβερνήσεις τη λύση του πολέμου, πράγμα που άποτελεί βόθηθεια στους άποικιακούς λαούς στον άγώνα τους γιά την ένδική άνεξαρτησία. Οι λαοί των καπιταλιστικών και άποικιακών χωρών άντλούν δυνάμεις από την ισχυρή παρουσία της ΕΣΣΔ και των άλλων σοσιαλιστικών χωρών.

2) Πάντοτε ο έλληνικός λαός περίμενε από τη Ρωσία τη σωτηρία. Στην τουρκοκρατία ο έλληνικός λαός το έλεγε με τ' ά τραγούδια του πως περίμενε το «Μόσκοβο να φέρει το σεφέρνι». Πάντοτε βόθηθεια του πρόσφερε ή Ρωσία και τώρα ή ΕΣΣΔ. Στις διεθνείς συνδιακρίσεις ύποστηρίζει τ' ά δίκαια της Ελλάδας, όπως έκανε τελευταία και στο Κυπριακό μαζί με όλες τις σοσια-

λιστικές χώρες του ΟΗΕ. Άντίθετα οι όλιγαρχικές κυβερνήσεις της Άμερικής και της Άγγλίας μάς μετέβαλαν σε πρότεκτοράτο.

3) "Αν μου το έπιτρέψει ή ύγεια μου εύχαρίστως θ' ά ξαναπάω στην ΕΣΣΔ να ξαναδώ και τους παλιούς καλούς μου φίλους εκεί.

"Ολοι τον βεβαιώνουμε πως τώρα είναι πολύ καλά. Η διαβεβαίωση μας όμως αυτή δεν είχε καμιά άξια, γιατί δεν είμασταν εμείς που ταλαιπωρηθήκαμε ένα χρόνο ακριβώς σε κλινικές και νοσοκομεία. Άλλη φορά, θ' ά διαμαρτύροταν έντονώτατα γιά την επέμβαση μας, τώρα όμως το άφησε να περάσει. Δεν είναι όλες οι ώρες ίδιες βλέπετε.

Σε λίγο οι σοβιετικοί δημοσιογράφοι χαίρετησαν και φύγαν. Τότες κι ο Βάρναλης βάζει τις φωνές:

—Εμπρός, έτοιμαστείτε!

—Γιά πού; τον ρωτάω.

—Θ' ά πάμε στην Άνάσταση.

Ζυγώνω σ' αυτό του και του ψιθυρίζω:

Άνάσταση είναι σήμερα. Παιδιά, γυναίκες, γέροι κόκκινο αυγό στην τσέπη τους, χρυσό κερι' στο χέρι.

"Οσ' άστρα ναι στον ούρανό, τόσα στον κάμπο κρίνα. "Ολ' έχουε στην καθαρή ψυχήν Άπρίλη μήνα.

Της έκκλησίας φουντώσανε δάφνη πολλήν οι στύλοι. Ειρήνη! ειρήνη! φιληθείτε όχτροί και φίλοι.

M. M. ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ

ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ

Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ ΚΙ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Εισαγωγή: ΜΕΡΙΚΟΙ ΓΕΝΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

Δύο άρθρα του ποιητή ΤΕΥΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ

ΠΕΡΑΣΑΝ ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ από τότε που μ' εφυγε για πάντα ο Νίκος Νικολαΐδης. Κ' ήταν το μόνο ταξίδι που δέ νοστάλγησε ποτέ αυτός ο πολυτάξιδος και πνευματικά άνησυχος λάτρης της ζωής. Τη «φυγή» πολύ συχνά την έπεστράτευε σαν όπλο για να νικήσει σε μ' αν ύπουλην επίθεση. Κι' αυτή η «στρατηγική» ενός ανθρώπου που δεν πολέμησε ποτέ με τη μικρότητα και την ιδιοτέλεια — ούτε για να εκφράσει μ' παρένθεση διαμαρτυρίας — είχε τη σφραγίδα της ήθικης αξιοπρέπειας. 'Ο ίδιος μ' εδιηγότανε μ' ασηνή, ένα έπεισόδιο της λογοτεχνικής ζωής του, πολύ χαρακτηριστικό για τη στάση του έναντι χαμερπών φιλολογικών ανταγωνισμών. Κάποιος πολύ γνωστός θεατρικός συγγραφέας στην 'Αθήνα — και «ισχυρός» παράγοντας των παρασηνίων — απείλησε το Νίκο Νικολαΐδη, πώς θα τον «κυνηγάει μέχρι θανάτου» κι' αυτό, ύστερα από μ' συζήτηση γύρω απ' το γνωστό, ποιητικό του όνειροόραμα «Το Γαλάζιο Λουλούδι», που θα τ' ανέβαζε ή Μαρίνα Κοτοπούλη πριν απ' το 1920 άλλα μεταιώθηκε το ανέβασμα γιατί ο συγγραφέας ήταν πολύ αόστηρός στους καλλιτεχνικούς όρους του.

— «Δέ μπορείς να μ' φτάσεις» όσο κι' αν τρέχεις, όσο κι' αν μ' κυνηγάς, απάντησε ο Νίκος. «Φεύγω... Σαίρω να φεύγω, σ' δέν άζεις να δώσω μάχη. Κι' ο ζημιωμένος είναι ο κυνηγός».

'Αλήθεια. Είχε σαν όπλο τη «φυγή». Μά όχι για ό,τι άζει στη ζωή. Αυτή την άξια την κρατούσε πολύ ψηλά και την υπεράσπιζε μ' όλη την πίστη προς τον 'Ανθρωπο σ' άζυμη του Καλού και σ' ά δημιουργό του πολιτισμού. Κ' ήταν τόσο αδιάλλαχτος στο ήθικό και το πνευματικό «πιστεύω» του, ώστε ποτέ δέν έχει κάνει ούτε την παραμικρή υποχώρηση στην άξιοπρέπεια του, έχει πού ό περισσότερο κόσμος συνθηκολογεί κάτ' απ' την πίεση της ανάγκης και για ν' άνοιξη το δρόμο προς μ' καλύτερη άτομική ζωή. Ποτέ δέν έχει σκύψει το κεφάλι. Κι' ό θάνατος τον όρηκε όλόρθο, κατακόρυφο, με το μέτωπο ψηλά. 'Ετσι κι' αυτή η μοιραία «φυγή» του κινήθηκε στο ύψος του άνωτερου πνευματικού του ήθους.

Είναι γνωστό, πώς ελάχιστο καιρό πριν από το στεγνό του ταξίδι — κι' ενώ άργοπέθανε στο νοσοκομείο του Καίρου — υπέγραψε δυό έκκλησεις: μ' ά για την Ειρήνη και μ' ά για την Κύπρο.

Σπάνια στην ιστορία των πνευματικών ανθρώπων παρατηρήθηκε τόση συνέπεια άνάμεσα στη ζωή και το έργο τους. Για να επιτύχει αυτή τη συνέπεια ό Νίκος Νικολαΐδης έχει άπαρηθεί πολλές από τις κοινές χαρές της ζωής κι' έδιωξε ευκαιρίες, που θα του πρόσφεραν πολλά προσωπικά «άγαθά» κι' ως λογοτέχνη θα τον έβγαζαν έξω από το περιθώριο του πασίγνωστου «άγνωστου». Πείνασε και δυστύχησε. Πάντ' άδιαμαρτύρητα γιατί αυτός καθόριζε τη μορφή της εδνυχίας του. Θάταν άληθινά δυστυχημένος αν έκανε μ' ά σύμβαση κι' αν για την ύλική ασφάλεια και

την ύστεροφημία πρόδιδε το μεγάλο του «πιστεύω» είτε στην Τέχνη είτε στη Ζωή.

«Τόν καημένο το Νίκο», είπε κάποτε ό Γλαύκος 'Αλιθέρης. Κι' όχι για να τον υποτιμήσει ή για να εκφράσει κάποιον οίκτο. 'Ο Νίκος όμως το ένοιθε βαθιά: Αυτή ή λέξη δέν του ταίριαζε, έστω κι' αν ήταν μ' άθωα, συννησιμένη έκφραση. «Καημένος εγώ;» έλεγε και ξανάλεγε. «Γιατί τάχα;» Κι' άνοιξε συζήτηση με τον 'Αλιθέρη, που φυσικά προσπαθούσε να άμυνθεί υπερασπίζοντας την καλή του πίστη.

Στην καθημερινή του ζωή ήτανε πρότυπο λαϊκού ανθρώπου. Πάντα με το λαό. Κι' άς ένοιθε, ότι τον χώριζε μ' άπόσταση έκαιτίας της φανατικής του όρθοδοξίας στην έκτίμηση της Τέχνης. 'Επειδή, όμως, ζούσε το λαό — κι' άντλούσε από τον 'Ανθρωπο την έμπνευση και την καλλιτεχνική άνησυχία του — ή «αίσθητική όρθοδοξία» του, άς την πούμε έτσι, δέν ξεσπούσε σε βάρος της έπαφής του ως συγγραφέα και με τον τελευταίο άνθρωπο. Συζήτησε πολύ με τον εαυτό του τα έκφραστικά του μέσα. Τα άπλοποίησε, όσο ήταν δυνατό, χωρίς να κάνει πραγματικές άβαρίες στην Τέχνη του Λόγου, και κρατήθηκε μέσα στον κύκλο της πνευματικής έκικοινωνίας με το λαό. 'Αν άπόμεινε κάποια άπόσταση άνάμεσα στον τεχνίτη και τον άπλο άναγνώστη — άνάμεσα στον «ποιμό» και το «δέχτη» — αυτή άφορά τις άποχωρώσεις και τις αισθητικές λεπτομέρειες του έργου του. Π' ά να νιώσει όλάκερο τον κραδασμό, την όμορφιά και την κρουστάλλινη διάγνεια του έντεχνου λόγου του, πρέπει να είναι άρκετά καλλιεργημένος πνευματικά κι' αισθητικά. Πάνω απ' όλα, είναι άνάγκη να διαθέτεις ένα λεπτά άκονισμένο γλωσσικό αίσθημα. Κι' αυτό, δυστυχώς, είναι κάτι που δέν άποτελεί κοινή άρετη. Και άρκετοί άκόμα από τους λογοτέχνες μας δέν το προσέχουν όσο πρέπει. Και με το χάος και το λαβύρινθο που έχουμε στη γλώσσα μας, δέ βοηθούμε στο άκόνισμα του λογοτεχνικού αισθήματος. Αυτό, ως τόσο, είναι μ' άλλη υπόθεση, που χρειάζεται πολλή συζήτηση και μεγάλο άγώνα για να έπουλωθεί σαν εθνική πληγή.

'Αλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα του Νίκου Νικολαΐδη: 'Η άγάπη του στον 'Ανθρωπο και σ' όλο τον κόσμο, ξεκινούσε απ' το δικό του τόπο, από την Κύπρο. 'Απ' τον άπλόϊκό χωριάτη ή τον εργάτη, απ' το χαμόσπιτο και το πεζοδόρμ. Και ξανοιγότανε στους μεγάλους δρόμους της ζωής, στην πολύβουη πολιτεία με τα τεράστια κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα, στη μ' άζα την άνθρώπινη και πανανθρώπινη — ένα πολύπλευρο και πολυποίκιλο ύλικό για μελέτη κι' έκφραση — στις διαστάσεις του άνοιχτού όρίζοντα της σκέψης και στη γλαυκή άπεραντοσύνη του αισθήματος.

Ναι. 'Αγαπούσε πολύ την Κύπρο. Κ' επέμεινε να τη διαδηλώνει αυτή τη βαθιά άγάπη με μ' ευγενική φιλαρέσκεια: Στη δεύτερη έκδοση του έργου του «'Ανθρώπινες και άνθινες ζωές», στο «Χρυσό μύθο» και στα κατοπι-

νά βιβλία του — «Πέρα απ' το Καλό κι' απ' το Κακό», «Τά τρία καρφιά» και «Τό Βιβλίο του Μοναχού» — προβάλλει τ' όνομά του ως «Νίκος Νικολαΐδης της Κύπρου». Κι' αυτό, σαν απάντηση σε κάποιο άνίδεο κριτικό, που τον κατέταξε άνάμεσα στους Αιγυπτιώτες 'Ελληνες!

Πολύ πρωτύτερα, από το πρώτο βιβλίο του, άνέφερε σαν τόπο έκδοσης την Κύπρο, έστω κι' αν τύπωνε στην 'Αλεξάνδρεια ή στο Κάιρο ή στην 'Αθήνα τα βιβλία του. Μ' αυτή την ευκαιρία, άναφέρουμε ότι προτιμούσε να έκδίδει μόνος του τα έργα του για να τα έπιμελείται όπως ήθελε — κι' είναι πολύ έπιμελημένες οι έκδόσεις του — σημειώνοντας το λόγο: για να μη τα βαραινεί «ή έκδοτική όμοιομορφία». Στην πραγματικότητα, ή τέτα «ιδιοτροπία» του ξεκινούσε από ψυχολογική αντίδραση — αν όχι άνοιχτή αντίδραση — στη μεταχείριση των συγγραφέων από διάφορους 'Εκδοτικούς Οίκους.

'Αν όμως ή άφρηρία του έργου του είναι ή ιδιαίτερη πατρίδα του, όλη ή πορεία, ή κατεύθυνση κι' οι προσανατολισμοί του στρέφονται προς τον καθολικό άνθρωπο. Και δέν τόν βλέπει άπλώς σαν ύλική μονάδα ή σαν ένα μηχανικό σύνολο. Τό εναντίο: Τό περιοσκόπιο του Νίκου Νικολαΐδη γυρνάει στην άκτίνα του άπειρου και άγκαλιάζει όλόκληρη την άνθρωπότητα. Βλέπει βαθιά, με το λεπτότερο μικροσκόπιο, το άτομο και άνατέμνει την ψυχολογία του με το δέυτερο νιστέρι. Την ίδια άνατομική τέχνη χρησιμοποιεί και για το κοινωνικό περιβάλλον — γιατί ποτέ δέν βλέπει τον άνθρωπο έξω από το κοινωνικό του κλίμα. Φωτίζει το περιβάλλον, για να φωτίσει και το περιβαλλόμενο. Φωτίζει το δεύτερο, για να φωτίσει και το πρώτο. Και μ' ένα κύριο σκοπό: Να ύπηρετήσει βασικά την Τέχνη και μέσο της τον 'Ανθρωπο, την κοινωνία. Δέ σηκώνει έπιδειχτικά τη σημαία του άνθρωπιστή. 'Ο άνθρωπισμός του όμως άναδίδεται και μεταδίδεται από την άκτινοβολία της καλλιτεχνικής κεντρικής έστίας. Δέν κραυγάζει ως επαναστάτης — με την πλατύτερη σημασία αυτού του όρισμού — μ' είναι μ' άγνη επανάσταση ή άνάξηση των κοινωνικών πληγών και το συ-

► ΤΕΥΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ

νήθως έμμεσο καιστηρίασμά τους είτε με την περιγραφή του περιβάλλοντος, είτε με την ψυχολογική τοποθέτηση διαφόρων προβλημάτων, είτε με την έντονη διαγραφική ώρισμένων τύπων και χαρακτηρισμών του, είτε με μιá μικρή ειρωνεία κ' ένα άνίλειο σαρκασμό.

Έιχε κοινωνικά ιδανικά ο Νίκος Νικολαΐδης. Κι' ως πρώτο έταξε αυτό που λέμε «άνθρωπιά», αλλά με όλο τó ύψος και τó βάθος της. Πάλευε ούσιαστικά για μιá καλύτερη ζωή, για μιá Νέα Ζωή. Όνειρευόταν ελεύθερο τόν άνθρωπο, ενώ έστρεφε τόν προβολέα της Τέχνης στα δεσμά του, τις αδυναμίες και τá πάθη του. Έβλεπε τήν ειρήνη σάν εύλογία για όλο τόν κόσμο και σάν άξονα προόδου. Και πήρε τήν καλλιτεχνική του έκφραση τó έντονο αντιπολεμικό «πιστεύω» του και πολύ ένωριτερα από πολλούς άλλους λογοτέχνες — σχεδόν εύθως μετά τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, «Η άνάρφωση», ένα άπ' τá καλύτερα διηγήματά του, δημοσιεύθηκε τó 1924 και γράφτηκε πολύ πρωτότερα.

Δέ θά ξεχάσω ποτέ τήν αντίδρασή του στόν πόλεμο, όπως τήν άκουγα με μιá επιγραμματική διατύπωση τά βράδια τού Σεπτέβρη, 1939, που νιώθαμε τή μεγάλη χαρά της συντροφιάς του στή Λευκωσία. Ένώ οι σειρήνες ούρλιαζαν και τó σκοτάδι έζωνε τήν πόλη — έτσι καθώς ή άεράμνα έκανε τά πρώτα της γυμνάσια — ο Νίκος, φωτισμένος με τó αδύναμο φώς μιάς λάμπας σ' ένα κατάκλειστο δωμάτιο, έροιχνε άπλετο φώς στήν «προδοσία τού ανθρώπου από τόν ίδιο τόν άνθρωπο», στό έγκλημα τού πολέμου. Κ' έβλεπε ολοκάθαρα τόν ένοχο. Και τόν καταδίκαιζε με μιá λακωνική έπιμηγορία — έτσι λακωνικοί ήτανε πάντα οι «άφορισμοί» του — χωρίς νά μετατρέπεται σέ ρητορικό κήρυγμα ή αντιπολεμική συνείδησή του.

Μιλούσε κ' έκφραζότανε σάν καλλιτέχνης. Έτσι μās έφυγε για πάντα: Σάν ένας μεγάλος καλλιτέχνης και σάν ένας γνήσιος άνθρωπος.

ΤΕΥΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑ Σ ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ: Άνάλυση τού έργου τού Νίκου Νικολαΐδη.

ΝΑΤΑΛΙΑΣ ΓΙΑΝΝΗ ΡΩΣΣΙΔΗ

► ΣΥΝΤΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛ. 36 τήν «εύλογίαν όφθαλμοφανή» θερμών κρουόν, «άνωθεν κατερχομένην». Είναι άπό τά ελάχιστα πονηρά καλογηρικά λόγια, που δίχως κόπο και συζήτηση επιβάλλονται στό Λαό, κι' ή τελευταία φράση τού έργου τόσο περιεκτική. Ό ΛΑΟΣ προσμένει, δίχως ένστικτο προσμένει. Άλλά θά μακρουργούσα πολύ, άν καταπιανόμουν με τόσα και τόσα άξιόπρόσεκτα κείμενα τού Ν.Ν. Γι' αυτό θά καταλήξω στό τελευταίο του τó «Βιβλίο τού Μοναχού», που είναι μοναδικό στήν Έλληνική ίσως και στήν παγκόσμια λογοτεχνία.

Τριάντα χρόνια χρειάστηκε ο Ν. για νά συνθέσει τούτο τó βιβλίο (1920—1950). Η εμφάνιση τού βιβλίου, που ναι χειρόγραφο τυπωμένο σέ κρέμ φόντο, τó δέσιμο, τά βυζαντινά στολίδια, όλα όλα σέ μεταφέρουν σέ μοναστηριακό κλίμα και σέ βοηθούν στή μελέτη του, μιá και σου δημιουργούν τήν άνάλογη ψυχική διάθεση. Κάθε σκίτσο, γραμμένο με τή μορφή της ρυθμικής πρόζας, μ' όλο που θά μπορούσε νάταν αούτοσιο, έν τούτοις άποτελεί συνέχεια τού άμέσως προηγούμενου του. Έτσι μ' όλη τήν περιωρισμένη άκτινα τών θεμάτων, δέν είναι κανείς που νά μήν όμολογήσει τήν συνέπεια, τήν συγκροτημένη και συγκρατημένη αρχιτεκτονική διάρθρωση και τήν ύποβλητική μαγεία, που έξασκοούν αυτές οι τεμαχισμένες εικόνες, που όλες άποτελούν μιá. Μικρές τραγωδίες δημιουργούνται, όπου οι δυνάμεις τού «καλού» και τού «κακού» αντιμάχονται καταστρεπτικά και γίνονται τραγικότερες, γιατί οι ήρωες δέν μπορούν νά ξεχωρίσουν, που σταματά τó ένα κι' άρχίζει ή άλλο.

Ύστερα και τó περιβάλλον τού σκοτεινού φόντου τού μοναστηριού προϋποθέτει έναν έκούσιο μαρμαρό προσώπων και πραγμάτων, μά ώστόσο υπάρχει κι' ή άκατάπαυτη όσο και παντοδύναμη όρ-

μή της φύσης και της φυσικής ζωής που αντιμάχονται. Υπάρχει ή άνεύθυνη άδυναμία τού ανθρώπου, έτσι που ή σύγκρουση νά παρουσιάζεται άποτέλεσμα τών πραγμάτων κι' όχι προαχεδιασμένης σκηνοθεσίας τού συγγραφέα. Θυμιάμαι πώς οι ίδιες έντυπώσεις μου γεννήθηκαν όταν διάβαζα τó τόσο διαφορετικό στά πρόσωπα φόντο, κίνηση άφήγηση «Δέν υπάρχουν ένοχοι» τού Τολστοί. Οι έντυπώσεις οι ίδιες, τó συμπέρασμά μου κάπως διαφορετικό. Στό βιβλίο τού Ν. ή αλήθεια βρίσκεται στό όποιος ψευτίζει τή φύση, ψευτίζει τή ζωή, ψευτίζει τó χαρακτήρα του. Στου Τολστοί, όποιος ψευτίζει τήν κατάσταση, ψευτίζει τόν άνθρωπο. Θάλεγα πώς «τό Βιβλίο τού Μοναχού» είναι τó βιβλίο τού χειμώνα μιάς άγέρας της σκέψης, με τήν κατασταλαγμένη κρίση άπό τή θεώρηση της ζωής. Μιά ίσχυρή και πρωτότυπη πείρα για τούς άπειρους.

Ό Ν. πρέπει νά διαβάζεται, γιατί ή αισθητική χαρά που προσφέρουν τά έργα του δέν σθάνει με τó τέλειωμά τους. Μά πραγματοποιεί κάτι διαρκέστερο και σημαντικότερο, κάτι που έξυμηρετεί και τή λογική και τήν ήθική, στή θαθεία της σημασία και τήν κοινωνική σκοπιμότητα. Ό στερεός κι' όριστικός λόγος του σέ μπάζει δίχως κόπο στήν ούσια. Η ποιητική του διάθεση, τó πλατύ και φωτισμένο μυαλό του, ή άνοιχτή σοφή καρδιά του, τó πειστικό και παραστατικό ζωντανεμα προσώπων και πραγμάτων μεταβάλλουν τήν άνάγνωση τών βιβλίων του με τή θιοθεωρία τους σέ γόνιμη συναρπαστική περιπέτεια. Έχουν τά κείμενά του πρακτική καταξίωση γι' αυτό θά ζήσουν και στόν αιώνα μας κι' όσο θά ύπάρχη τó έρώτημα: «Είναι κανείς υπεύθυνος για τή φύση του, για τó περιβάλλον, για τις σκέψεις του, για τις πράξεις του; Ποιος έχει δικαίωμα νά γίνη κατήγορος ή δικαστής;»

ΝΑΤΑΛΙΑ ΓΙΑΝΝΗ ΡΩΣΣΙΔΗ

Σιγαρέττα ΔΦΤΟΝ

ΣΥΜΒΟΥΛΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΠΝΙΣΤΑΣ

- ☞ **Θέλετε νά καπνίσετε ένα τσιγάρο και νά τó άπολαύσετε;**
- ☞ **Θέλετε νά καπνίζετε και νά μήν σάς πιάνει ΒΗΧΑΣ;**
- ☞ **Θέλετε νά ξυπνάτε χωρίς νά σάς πονά ό λαιμός σας;**

ΤΟΤΕ ΔΟΚΙΜΑΣΤΕ ΤΟ "ΑΦΤΟΝ"

ΠΡΟΪΟΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΙΡΛΑΝΔΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
Κατασκευάζονται άπό 100% καθαρόν καπνόν Βιργινίας.

1. **ΑΦΤΟΝ ΜΑΖΟΡ** (χοντρά)
Τό καλλίτερο Τσιγάρο εις όλον τόν κόσμο .. 170 μιλς τά 20
2. **ΣΟΥΪΤ ΑΦΤΟΝ**
Τό ιδεώδες Τσιγάρο για κάθε καπνιστή .... 160 » » 20
3. **ΚΑΡΡΟΛΛΣ Νο. 1.**
Τό καμάρι της Ίρλανδικής Δημοκρατίας .... 150 » » 20

ΖΗΤΑΤΕ ΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΠΝΟΠΟΛΗ ΣΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΝΕΤΕ